

ASPECTUL LINGVISTIC AL REFORMEI HRUȘCIOVISTE A ȘCOLII ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ

Liliana ROTARU

Doctor, conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0002-3051-5721

CZU: 373.091(478)(091)

DOI: <https://doi.org/10.59295/lrr2023.36>

Summary:

Linguistic aspect of the Khrushchiov school reform in the Moldavian SSR

The present study analyzes the „adjustments” of the Soviet language policy in the context of the Khrushchev school reform of the late 1950s - early 1960s. The „School Law”, including the one voted on April 19, 1959 by the Supreme Soviet of the Moldavian SSR, which provided for the right of parents to decide „in which school with the language of instruction to enroll their children” and the „freedom” of choosing „Moldovan language” by the students studying in the school with the Russian language of instruction, reflects the policy of systematic and intentional Russification of the Soviet peoples, the Soviet regime pursuing the „complete fusion of nations” and the formation of a new historical community - the „Soviet people” for which the common language was to be Russian.

Key words: *Moldavian SSR, Khrushchev’s school reform, The Gagauz, The Ukrainians, Russification.*

Cadrul general

La începutul anilor 1950 autoritățile de stat și de partid sovietice recunoșteau că sistemul de învățământ intrase într-o criză serioasă¹, școala fiind „ruptă de viață” în perioada stalinistă². Orientarea învățământului școlar către cel superior a avut motive istorice obiective și a făcut posibilă pregătirea rapidă a specialiștilor pentru economia sovietică distrusă de război. În același timp, orientarea școlii către instituțiile de învățământ superior a însemnat o îndepărtare treptată de principiile învățământului politehnic, iar tinerii so-

¹ Г.М. Иванова. Советская школа в 1950–1960-е годы. Издательство: Фонд «Московское время», 2018; А.В. Пыжиков. Реформирование системы образования в СССР в период «оттепели» (1953–1964 гг.) В: Вопросы истории. 2004, № 9, с. 95; А.С. Конохова. «Об укреплении связи высшей школы с жизнью» (реформа системы высшего образования СССР в 1958 г.). В: Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина, 2015, том. 4, №. 1, сс. 126-134.

² КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898-1988). Том 8. 1946-1955. Москва: Политиздат, 1985, с. 281.

vietici trebuiau pregătiți nu doar pentru studiile superioare, ci mai ales, pentru viață, pentru muncă social utilă și productivă în economia națională. Deși problema unei reforme a școlii a fost pusă de liderii sovietici încă la Congresul al XIX-lea al PCUS (octombrie 1952), coliziunile politice și luptele intestine din cadrul conducerii de partid de după dispariția dictatorului sovietic, au făcut-o să întârzie. La Congresul al XX-lea al PCUS (februarie 1956), N.S. Hrușciov a revenit la necesitatea unei reforme a învățământului, iar rezoluția forului de partid a conturat câteva direcții pentru viitoarea reformă, care a fost implementată în 1958 sub sloganul „Pentru o legătură strânsă a școlii cu viață”.

După o discuție publică nespecifică sistemului sovietic³, la 24 decembrie 1958 proiectul de reformă a fost aprobat de Sovietul Suprem al URSS sub numele legea *Cu privire la consolidarea legăturii dintre școală și viață și despre dezvoltarea în continuare a sistemului de învățământ public în URSS*⁴. Legea a schimbat radical principiile școlii generale și a „ajustat” considerabil sistemul de învățământ superior, dar „reforma hrușciovistă a școlii”, realizată la sfârșitul anilor 1950 și în prima jumătate a anilor 1960, nu a adus rezultatele așteptate⁵ și, prin urmare, după înlăturarea lui Hrușciov, noua conducere sovietică a renunțat la majoritatea reformelor hrușcioviste din domeniul învățământului, cu excepția, prevederii care se referea la politica lingvistică.

Aspectele lingvistice

În primii ani după preluarea puterii de către Hrușciov, autoritățile unionale nu au operat modificări esențiale în politica lingvistică stalinistă, mai ales că și politica națională a acestuia a oscilat în 1953-1956 între autohtonizare (коренизация) și apropierea popoarelor (сближение народов)⁶. Eve-

³ Г.М. Иванова. Образовательная реформа 1958 года и общественные дискуссии о путях развития высшей школы в СССР. В: Историческая и социально-образовательная мысль. 2023, том 15, № 1, сс. 55-75.

⁴ Закон СССР об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР. 24.12.1958 г. В: Вестник высшей школы. 1959, № 1, сс. 6-13.

⁵ Президиум ЦК КПСС. 1954–1964. Черновые протокольные записи заседаний. Стенограммы. Постановления. Т. 1. Черновые протокольные записи заседаний. Стенограммы/ гл. ред. А.А. Фурсенко. Москва: РОССПЭН, 2003, сс. 802-803, 1157.

⁶ Тыну Таннберг. Политика Москвы в республиках Балтии в послевоенные годы (1944–1956). Исследования и документы, История сталинизма. Москва: РОССПЭН, 2010, с. 183; În activitatea reformatoare de după dispariția lui Stalin, Lavrenti Beria a manifestat un interes sporit pentru problema națională, propunând diferite inițiative de „corectare a liniei politice în sfera națională” în regiunile occidentale ale URSS prin renunțare la soluționarea problemelor naționale prin forță, prin „corectarea” politicii de cadre prin revenire la autohtonizare și reducerea intensității rusificării (transferul lucrărilor de secretariat în limbile naționale etc) și altele, care au acutizat relațiile naționale în aceste regiuni. După arestarea lui Beria, în vara anului 1953, toate inițiativele au fost anulate pentru că „contribuie la activizarea elementelor burghezo-naționaliste”. De fapt, Beria a utilizat metodele obișnuite ale liderilor sovietici, folosind problemele naționale în scopul luptei politice cu oponenții săi.

nimentele din Polonia și Ungaria, manifestările „naționaliste” din republicile occidentale ale URSS⁷, au determinat o modificare, de fapt o concretizare a politici naționale, inclusiv a celei lingvistice, iar schimbările opticii lingvistice a statului sovietic în învățământ s-au produs în contextul și odată cu promovarea reformei școlii de la sfârșitul anilor 1950.

Pentru pregătirea unei noi consolidări a limbii ruse în școala națională, autoritățile unionale responsabile de învățământul public au organizat în anul 1956 la Tașkent o conferință științifică inter republicană, unde s-a menționat că limba rusă a devenit o „a doua limbă maternă” pentru întregul popor sovietic și un mijloc de îmbogățire a vocabularului limbilor naționale, dar s-a subliniat că nivelul de cunoștințe și abilități ale elevilor în limba rusă din școlile naționale „nu a îndeplinit încă cerințele”⁸. În iunie 1958, Academia de Științe a URSS organizează la Moscova o sesiune a Secției de științe sociale, care a pus în discuție problema rolului și funcțiilor limbilor naționale, a dispariției progresive a limbilor popoarelor mai mici și a funcționării unei singure limbi de comunicare între popoarele sovietice în condițiile construcției comunismului. Modul de abordare a acestor probleme reliefează constituirea unei noi concepții în politica lingvistică, care urmărea reducerea drastică a funcțiilor limbilor naționale⁹.

La începutul anului 1958, N. Hrușciov revine la necesitatea reformării școlii sovietice, subliniind în memoriului cu privire la problemele învățământului public, pe care l-a adresat Prezidiului CC al PCUS la 5 iunie 1958, că „defectul fundamental al școlilor noastre medii și superioare este detașarea lor de viață” și că acesta nu mai poate fi tolerat¹⁰. Una dintre componentele reformei școlii, care urmărea modernizarea și standardizarea sistemului de învățământ al URSS, s-a referit la limba de studiu în școala generală și, dând startul discuțiilor asupra proiectului de reformare a școlii sovietice, Hrușciov a inclus în *Tezele*, enunțate la 12 noiembrie 1958, renumitul articol 19, care prevedea:

„Predarea în școala sovietică se desfășoară în limba maternă. Este una dintre cele mai importante realizări ale politicii naționale leniniste. În același timp, în școlile din republicile unionale și autonome se studiază serios limba

⁷ А.П. Мяснев. Инициативы Л.П. Берия в национальной области весной—летом 1953 года: поворот в политике или борьба за власть? В: Новейшая история Отечества XX—XXI вв.: Сб. науч. тр. Саратов: Издательство Саратовского университета, 2008, сс. 403-412; А.И. Вдовин. Политика по укреплению новой исторической общности в годы «оттепели». В: Образовательный портал «Слово» (<http://www.portal-slovo.ru/history/41257.php>) (accesat 15.09.2022).

⁸ Н.А. Мустафаева. Русский язык в школах советского Узбекистана (30—80-е гг. XX века). В: Историческая этнология. 2021. Т. 6, № 2, сс. 194—207.

⁹ Elena Negru. *Construcția identitară în RSS Moldovenească*. Teză de doctor habilitat în istorie. Chișinău: 2022, p. 169.

¹⁰ Президиум ЦК КПСС. 1954—1964. Черновые протокольные записи заседаний: Стенограммы. Постановления. Т. 3. Постановления. 1959-1964. Гл. ред. А.А. Фурсенко. Москва: РОССПЭН, 2008, сс. 803-804.

rusă, care este un mijloc puternic de comunicare interetnică, de consolidare a prieteniei dintre popoarele URSS și de a le aduce în contact cu bogăția culturii ruse și mondiale.

Cu toate acestea, trebuie să remarcăm că în domeniul studiului limbilor, copiii din republicile unionale și autonome sunt considerabil supraîncărcați. Într-adevăr în școlile naționale copiii studiază trei limbi – limba lor maternă, rusa și una dintre limbile străine.

Ar trebui luată în considerare posibilitatea acordării părinților dreptul de a alege pentru copii lor școala cu o anumită limbă de predare. Dacă un copil frecventează o școală în care predarea se desfășoară în limba uneia dintre republicile unionale sau autonome, el poate, dacă dorește, să studieze și limba rusă. Și invers, dacă un copil urmează o școală rusă, el poate, dacă dorește, să învețe și limba uneia dintre republicile unionale sau autonome. Cu siguranță, acest pas ar putea fi făcut doar dacă există un număr suficient de copii pentru a forma clase cu predare într-o anumită limbă.

A acorda părinților dreptul de a decide ce limbă trebuie să studieze copilul lor în calitate de materie obligatorie ar fi cea mai democratică procedură. Ar elimina deciziile arbitrare în această chestiune importantă și ar face posibilă încetarea practicii de supraîncărcare a copiilor cu studiul limbii. Ar trebui să se permită de a nu include o limbă străină printre disciplinele obligatorii în școli în care nu există condiții adecvate”¹¹.

Astfel, dacă în perioada stalinistă elevii și studenții din republicile sovietice fuseseră obligați să studieze trei limbi: rusă, limba naționalității titulare și o limbă străină, Hrușciiov, permițând părinților să decidă dacă un elev din republicile sovietice (cu excepția republicii ruse) să studieze sau nu limba lui maternă, sugerează că este în interesul copilului să studieze în limba rusă. Înlocuind principiul general al educației în limba națională, așa cum prevedea Constituția stalinistă¹², regimul pune cetățenii non-ruși într-o poziție dificilă și îi presa din punct de vedere moral asupra lor: insistând tot mai mult și mai apăsător asupra rolului limbii ruse în apropierea națiunilor după 1958 și a necesității unui bilingvism total, dacă opțiunile părinților nu ar fi contribuit la crearea acestui bilingvism cerut de regim, ar fi însemnat că părinții nu sunt interesați de „apropierea națiunilor”.

¹¹ Н.С. Хрущев. Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в стране В: Правда. 1958, № 320, 16 ноября, сс. 1-2.

¹² Articolul 121 al Constituției sovietice din 1936, numită și *Constituția stalinistă*, stipula că cetățenii sovietici au dreptul la învățătură și că statul asigură acest drept, inclusiv, prin organizarea învățământului în limbile materne (Конституция (Основной закон) Союза Советских Социалистических Республик. Утверждена Чрезвычайным VIII съездом Советов Союза ССР 5 декабря 1936 года. Москва: Издание ЦИК СССР, 1937, с. 29).

Istoriografie

Istoriografia occidentală, inclusiv cea produsă în perioada războiului rece, estimează această prevedere drept una care a atentat la statutul primar al limbii titulare în fiecare republică națională pentru că a urmărit să facă din limba rusă o a doua limbă maternă pentru non-ruși și a eliminat obligativitatea studierii limbii națiunii titulare în școlile netitulare, constituind, astfel, o nouă etapă în rusificarea popoarelor non-ruse ale URSS¹³. Pentru istoriografia ucraineană contemporană, mai cu seamă cea produsă în deceniul doi al secolului XXI, reforma școlii din 1958 este strâns legată de procesul de rusificare. Cei mai mulți cercetători ucraineni apreciază reforma drept începutul unei „rusificări forțate pe scară largă” care „a slăbit pozițiile limbii naționale în republică, a deschis calea tendințelor de rusificare în sfera educațională”¹⁴, „o ofensivă bine planificată a centrului asupra limbilor naționale”¹⁵, „o deznaționalizare lingvistică a popoarelor” care a deschis calea spre asimilare, întrucât „rușii, poporul rus, au fost identificați ca principala bază etnică a imperiului sovietic”¹⁶, o „rusificare sistematică și intenționată” a popoarelor sovietice în scopul „fuziuni complete a națiunilor” și formării unei noi comunități istorice - „poporul sovietic”, pentru care limba comună ar trebui să fie rusă¹⁷.

¹³ Yaroslav Bilinsky. The Soviet education laws of 1958–9 and Soviet nationality policy. In: *Soviet Studies*, 1962, vol. 14, nr. 2, pp. 138-157; Michael Loader. The rebellious republic: the 1958 education reform and Soviet Latvia. In: *Journal of the Institute of Latvian History / Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*. 2016, vol. 100, nr. 3, pp. 113-139; Jeremy Smith, The Battle for Language: Opposition to Khrushchev's Education Reform in the Soviet Republics, 1958–59. In: *Slavic Review*, 2017, nr. 76(4), pp. 983-1002; Theodore R. Weeks. Russification / Sovietization. In: *European History Online (EGO)*, published by the Institute of European History (IEG), Mainz: 2010 (<https://d-nb.info/1029976155/34>) (accesat: 12.07. 2023).

¹⁴ О. Г. Бажан. Рух за поширення української мови в період «хрущовської відлиги». В: Наукові записки НАУКМА. Історичні науки. 2007, том 65, с. 41.

¹⁵ Andrii Danylenko, Halyna Naienko. Linguistic russification in Russian Ukraine: languages, imperial models, and policies. In: *Russian Linguistics. International Journal for the Study of Russian and other Slavic Languages*. 2019, nr. 43, p. 20.

¹⁶ В. М Даниленко. Міф про «нову історичну спільність». В: В. А Гриневич, В. М. Даниленко, С. В. Кульчицький, О. Є. Лисенко. Україна і Росія в історичній ретроспективі. Київ: Радянський проект для України, 2004, т. 2 с. 449.

¹⁷ М. Ярмоленко. Мовна політика в УРСР у 40–80-х роках ХХ століття. В: Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2013, вип. 3, сс. 367; Ольга Тевікова, Алла Лисенко. Тенденції та закономірності мовної політики в Україні в 1950–1960 -х рр. В: Імідж сучасного педагога. 2020, № 2 (191), с. 41; Олександр Нікілев. Україна у контексті мовної політики держави середини 1940-х – кінця 1980-х рр. (на прикладі Дніпропетровщини). In: Грані. Науково-теоретичний альманах. 2021, том 24, № 2, с. 43 și alții.

În același timp, istoriografia rusă, fie nu se referă la subiectul despre limba de studiu, atunci când abordează reforma hrușciovistă a școlii¹⁸, fie o interpretează scurt prin prisma *stricto sensu* a legii, apreciind prevederea despre limba de studiu drept o acțiune care a avut menirea să decongestioneze programele de studiu, să-i „protejeze pe copii de suprasolicitarea lingvistică” și să le „deschidă accesul tinerilor non-ruși spre realizările culturii mondiale și ale măreței culturi ruse”¹⁹, sau susține că partea lingvistică a reformei școlare din 1958 „a simplificat accesul” reprezentanților republicilor naționale în instituțiile centrale de învățământ superior, cât și avansarea în carieră. Mai mult decât atât, cercetătorii ruși ai problemei susțin că limba națiunii titulare „nu a fost în nici într-un caz exclusă cu desăvârșire din sfera educațională a republicii, nici din comunicare și nici din științe umaniste” în rezultatul implementării acestei reforme²⁰.

Strategiile lingvistice ale legislațiilor republicane

Deși a fost discutată destul de mult în presa de partid și s-au înaintat diferite propuneri, mai ales din partea reprezentanților republicilor unionale, idea articolului 19 din *Tezele* lui Hrușciov nu a ajuns prevedere a legii unionale *Cu privire la consolidarea legăturii dintre școală și viață și despre dezvoltarea în continuare a sistemului de învățământ public în URSS*, adoptată la 24 decembrie 1958 de Sovietul Suprem al URSS²¹. Aceasta a fost lăsată în seama creației legislative a republicilor unionale, care în mare parte au reiterat, mai devreme sau mai târziu, idea articolului 19 din *Tezele* lui Hrușciov. Legile republicane cu privire la reforma școlii au fost adoptate după declarația lui Hrușciov despre victoria deplină și definitivă a socialismului și că pe măsura realizării planurilor de construcție comunistă „procesul de fuziune

¹⁸ Г.М. Иванова. Советская школа в 1950–1960-е годы. Издательство: Фонд «Московское время» 2018; И.Н. Вельможко. Из советского опыта социальной политики в сфере среднего образования (Период «оттепели»). В: Вестник Удмуртского Университета. 2018, том 28, вып. 4, сс. 643-637; А.В. Пыжиков. Реформирование системы образования в СССР в период «оттепели» (1953–1964 гг.) В: Вопросы истории. 2004, № 9, сс. 95–104; А.С. Конохова. Об укреплении связи высшей школы с жизнью (реформа системы высшего образования СССР в 1958 г.). В: Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина, 2015, том. 4, №1, сс. 126-134; Ю. Ю. Батурина. Организационные изменения в учебном процессе высших учебных заведений в 1956–1964 годах (на примере Нижнего Поволжья). В: Вестник Челябинского государственного университета. 2009, № 41 (179), История. Вып. 38, сс. 96-103.

¹⁹ Л.А.Нарядкина. Школьная реформа 1958 г. и национальное образование. В: Фундаментальные исследования. 2005, № 4, сс. 35-36; Ю. Ю. Батурина. Организационные изменения в учебном процессе высших учебных заведений в 1956–1964 годах (на примере Нижнего Поволжья). В: Вестник Челябинского государственного университета. 2009, № 41 (179). История. Вып. 38, сс. 96-103.

²⁰ Е. Ю. Борисёнок. К вопросу о языковом аспекте школьной реформы 1958 г.: украинские и общесоюзные реалии. В: Славянский альманах. 2021, № 3-4, с. 98.

²¹ Закон СССР об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР. 24.12.1958 г. В: Вестник высшей школы. 1959, № 1, сс. 6–13.

a popoarelor într-o singură familie comunistă va decurge cu mai mult succes”²². Astfel că majoritatea legiuitorilor unionali nu „și-au permis” să ofere motive pentru a fi calificați drept opozanți ai acestor concepte hrușcioviste.

În spiritul „democrației hrușcioviste”, proiectul legii a fost discutat și de unele consilii științifice ale instituțiilor de învățământ superior din RSSM, dar membrii forurilor academice locale au evitat să abordeze urgentul articol 19 din amintitele *Teze*. Universitarii s-au rezumat la a propune mărirea duratei studiilor în școala medie incompletă de la opt la nouă ani, argumentând prin necesitatea studierii obligatorii de către elevii din școlile naționale a limbii ruse și a unei dintre limbile străine²³.

Dosarele Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM păstrează câteva proiecte ale *Legii despre întărirea legăturii școlii cu viața și despre dezvoltarea continuă a sistemului de învățământ norodnic din RSS Moldovenească* și fiecare dintre acestea are o redacție diferită a articolului cu privire la problema limbii de studiu în școala generală. Majoritatea proiectelor nu sunt date și nici puse în ordine cronologică, noi încercând să stabilim ordinea emiterii lor după conținut și adresele la care au fost expediate, ținând cont de ierarhia autorităților sovietice.

Primul proiect identificat, care trebuia expedit pe numele lui Mihail Gheorgadze, secretar al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS la 31 martie 1959²⁴, nu conține vreun articol care s-ar referi la problema examinată. Trofim Pascal²⁵, secretarul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM, care a redactat și completat proiectul, indică pe câmpul proiectului necesitatea adaptării mai multor articole „după legea unională”. Pe scrisoarea de însoțire a documentului, T. Pascal întreabă autorii dacă „oare toate ideile din legea unională sunt reflectate în legea noastră” și arată că nu se regăsește „dreptul părinților de a alege în ce limbă să învețe copiii lor”²⁶.

Proiectul este întors autorilor și la 13 aprilie 1959 aceștia au prezentat o nouă redacție cu articolul ce reflectă „concretizările” hrușcioviste ale politicii lingvistice în educație, cu următorul conținut: „Reieșind din tradițiile încetățenite în școlile naționale în RSS Moldovenească de a studia în mod absolut serios limba rusă care este un mijloc puternic de comunicare interetnică, de

²² E. Ю. Борисёнок. К вопросу о языковом аспекте школьной реформы 1958 г.: украинские и общесоюзные реалии. В: Славянский альманах. 2021, № 3-4, сс. 98–125.

²³ Agenția Națională a Arhivelor Direcția Generală a Arhivelor Naționale (ANA DGAN), Fond (F.) 3186, inventar (inv.) 1, dosar (d.) 298, fila (f.) 139; F. 1933, inv. 2, d. 409, ff. 18-21.

²⁴ ANA DGAN, F. 2948, inv. 2, d. 177, f. 28.

²⁵ *Trofim Pascal* (1902-1976) moldovean, născut în satul Valea Hoțului (Dolinskoe), ținutul Ananiev, gubernia Herson, Imperiul Rus. a devenit membru de partid în anul 1926, fiind muncitor. În anii 1932- 1946 s-a aflat în rândurile Armatei Roșii. În anii 1949-1961 a fost secretar al Prezidiului Sovietului Suprem din RSSM (*Instituțiile și nomenclatura sovietică și de partid din RASSM și RSSM (1924-1956)*, p. 139).

²⁶ ANA DGAN, F. 2948, inv. 2, d. 177, ff. 29-50.

consolidare a prieteniei popoarelor țării noastre și de cunoaștere a bogățiilor spirituale ale popoarelor URSS și, în primul rând, a valorilor culturii ruse și mondiale, iar în școlile ruse – a limbii moldovenești²⁷, ca mijloc de comunicare în cadrul republicii, a acorda părinților dreptul de a decide ei înșiși în școala cu ce limbă de predare să-și înscrie copii și ce limbi să studieze în mod obligatoriu în școală”²⁸. Astfel, noua redacție a proiectului de lege „respectă” fidel idea *Tezelor* lui Hrușciiov, dând părinților dreptul de a alege limba de studiu pentru copiii lor, precum și limbile pe care să le învețe. Astfel, pe fundalul „fierberii naționale” din a doua jumătate a anilor 1950²⁹, legiuitorul republican nu preia pusr și simplu textul *Tezelor*, dar caută să identifice un argument într-o „tradiție încetățenită”, pe de o parte, încercând, pe de altă parte, să convingă locuitorii RSSM de o nevoie imperativă a cunoașterii limbii ruse pentru a comunica liber pe tot teritoriul URSS și a deschide perspective de creștere personală și profesională în orice „colț al Patriei”.

Însă după „consultarea” autorităților unionale, în exemplarul proiectului „analizat la Moscova”, articolul 12 al legii moldovenești este redactat din nou, dispozițiile fiind simplificate și „curățate” de elementele de propagandă, dându-se un caracter mai evaziv. În variantă semnată la 18 aprilie 1959, legea conservă dreptul copiilor de a învăța în limba maternă, cel al părinților de a alege limba de studiu pentru copiii lor, dar în privința studierii „limbii moldovenești” în școlile cu predare în limba rusă și a limbii ruse în școlile cu predare în „limba moldovenească”, „redactorul” dispune că „este de competența Sovietului de Miniștri al RSS Moldovenești să elaboreze și să implementeze măsuri de creare a condițiilor necesare pentru studierea limbilor rusă, moldovenească și străine în școlile RSS Moldovenească”³⁰.

Totuși, în ultima redacție, operată de Comisia de inițiative legislative a Sovietului Suprem al RSSM, este redactată și „variantea moscovită” a articolului 12³¹, dar cu păstrarea esența *Tezei* hrușcioviste, după cum urmează: „în

²⁷ În scopul evitării anacronismelor, în textul de mai jos se va utiliza sintagma „limba moldovenească”, termen cu care era numită limba română în RSS Moldovenească.

²⁸ ANA DGAN, F. 2948, inv. 2, d. 177, f. 91.

²⁹ Liliana Rotaru. 1956: controverse lingvistice la Institutul Pedagogic. În: *Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului*. Chișinău: Universitatea Pedagogică „I. Creangă”, 2020, seria 22, vol. 3, pp. 96-104; Idem. „Eu îs de părere că ființază o sânăură limbă!”: controverse lingvistice la Institutul Pedagogic din Chișinău. În: *Tyragetia*. S.n., vol. XIV, nr. 2, 2020, pp. 243-258; Igor Cașu. Starea de spirit a populației RSSM în contextul destalinizării și revoluției maghiare (1956). În: *Pontes. Review of South East European Studies*. 2009, vol. 5, pp. 195-220; Idem. Opozanți politici în RSS Moldovenească după 1956: spre o tipologizare bazată pe dosare din ahiva KGB. În: *Dystopia. Journal of Totalitarian Ideologies and Regimes*. 2012, nr. 1-2, pp. 89-128; Idem. „Revoluția silențioasă”: revizuirea identității naționale în Moldova Sovietică la apogeul „dezghețului” lui Hrușciiov (1956-1957). În: *Plural. History. Culture. Society*. 2015, vol. 3, nr. 1, pp. 103-125.

³⁰ ANA DGAN, F. 2948, inv. 2, d. 177, f. 155.

³¹ Pe prima pagină a documentului stă scris „Московский экз.” [exemplarul pentru Moscova a legii] (ANA DGAN, F. 2948, inv. 2, d. 177, f. 146).

școlile RSS Moldovenești se asigură învățământul în limba maternă a elevilor. Părinților li se acordă dreptul de a decide în școala cu ce limbă de predare să-și înscrie copiii. Studiarea limbii ruse în școlile cu limba moldovenească de predare și altele, precum și limba moldovenească în școlile cu predare în limba rusă sau altele, se vor studia în funcțiile de opțiuni exprimate ale părinților”³².

Legea despre întărirea legăturii școlii cu viața și despre dezvoltarea continuă a sistemului de învățământ norodnic din RSS Moldovenească cu „faimoasa” prevedere, omisă intenționat în legea unională, a fost adoptată la Sesiunea I-a a Sovietului Suprem al RSSM la 19 aprilie 1959. Proiectul a fost prezentat la 17 aprilie 1959 de către Alexandru Diordiță, președintele legislativului republican, acesta menționând „așa precum în celelalte republici unionale frățești, în școala moldovenească s-a împă-mântenit minunata tradiție de a studia cu toată seriozitatea limba rusă” și că „nu încapă nicio îndoială că această frumoasă tradiție se va păstra și pe viitor”³³. Astfel, autoritățile republicane au acceptat fără vreo rezistență prevederile tezelor hrușcioviste cu privire la intensificarea rusificării învățământului moldovenesc³⁴. Aparent democratică și inofensivă, această prevedere însemna în practică faptul că școlile cu predarea în limba rusă erau libere să renunțe la „limba moldovenească”, iar școlile „cu predare în limba moldovenească” trebuiau să mențină predarea obligatorie a limbii ruse, or autoritățile au desemnat-o, iar mass-media sovietică au promov-o drept „a doua limbă maternă” a națiunilor socialiste fără de care era imposibilă comunicarea interetnică în Uniunea Sovietică, dar și creșterea profesională și în carieră.

Prevederile celei de-a 19 Teze hrușcioviste a declanșat o opoziție largă în mai multe republici unionale, dar cea mai virulentă rezistență au manifestat-o RSS Letonă și RSS Azerbaidjan, care s-au opus acordării acestei „libertăți” de alegere de către părinți a limbii de studiu în școala generală. Comuniștii letoni, profitând de circumstanțele programului de destalinizare al lui Hrușciov, au refuzat să pună în aplicare articolul 19 al *Tezelor* hrușcioviste și au propus să crească durata studiilor în școala generală cu un an. Reprezentanții celor trei republici Baltice în ședința Sovietului Suprem al URSS din decembrie 1958 au insistat că limbile non-ruse să rămână o materie obligatorie

³² ANA DGAN, F. 2948, inv. 2, d. 177, f. 122.

³³ Raportul deputatului A.F. Diordiță, Președintele Sovietului Miniștrilor al RSS Moldovenești la Sesiunea întâia a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești de legislatura a V-a. În: Молдова Социалистэ, № 90 (7807), 18 aprilie 1959, pp. 2-4.

³⁴ Legea despre întărirea legăturii școlii cu viața și despre dezvoltarea continuă a sistemului de învățământ norodnic din RSS Moldovenească. În: Молдова Социалистэ, № 91 (7808), 19 aprilie 1959, pp. 2-3.

în toate școlile naționale, fiind susținuți și de reprezentantul RSSM, așa cum menționează Jeremy Smith³⁵, care a studiat stenogramele ședințelor forului legislativ.

Dar spre deosebire de comuniștii din RSSM, care până la urmă au salutat „decizia lingvistică” drept o reformă democratică și au aprobat legea așa cum prescriau *Tezele* hrușcioviste, comuniștii letoni au considerat-o drept o campanie de rusificare lingvistică³⁶ și în legea adoptată de Sovietul Suprem al RSS Letone la 17 martie 1958 nu era inclus dreptul părinților de a alege limba de studiu pentru copiii lor³⁷. Acțiunile RSS Letone au fost apreciate drept o sfidare și o manifestare de „naționalism local” de autoritățile centrale, iar Hrușciov a zburat personal la Riga pentru a supraveghea înlăturarea „opozanților” din partid. Până la sfârșitul lunii mai 1959, liderii letoni au fost forțați să modifice legea educației și să o ajusteze *Tezelor* lui Hrușciov³⁸. S-a întâmplat similar și în RSS Azerbaidjană, comuniștii azeri nu au legiferat opționalitatea limbii azere în legea republicană a educației, dar și aceștia au fost obligați să corecteze discrepanța cu tezele lui Hrușciov³⁹. Și RSS Ucraineană a manifestat un soi de opoziție *Tezelor* lui Hrușciov, dar disimulată în formula „îsteață” a variantei locale a articolului 19: comuniștii ucraineni au inclus în formula legii dreptul părinților de a alege limba de studiu pentru copiii lor, dar au adăugat că limba rusă este obligatorie pentru elevii care urmează școala ucraineană și invers, studiul limbii ucrainene este obligatoriu pentru elevii din școlile cu limba rusă de predare. Însă proiectul a fost respins și legea corespunzătoare a fost adoptată în conformitate cu *Tezele* lui Hrușciov⁴⁰. Astfel, deși republicilor unionale li s-a oferit dreptul să decidă cu privire la articolul 19 din *Tezele* hrușcioviste și unele republici au încercat să uziteze de acest drept, până la urmă regimul „a convins” toate republicile unionale să adopte acest articol așa cum era redactat el de Hrușciov, iar prevederile acestuia vor avea un impact de durată asupra rusificării învățământului, inclusiv al celui superior.

Informațiile de arhivă, destul de bogate în date despre dezvoltarea generală a învățământului, se referă episodic la problema limbilor de preda-

³⁵ Jeremy Smith. The Battle for Language: Opposition to Khrushchev's Education Reform in the Soviet Republics, 1958-1959. În: *Slavic Review*. 2017, vol. 76, nr. 4, p. 991.

³⁶ Michael Loader. The Rebellious Republic: The 1958 Education Reform and Soviet Latvia, p. 113.

³⁷ Jeremy Smith. The Battle for Language..., p. 994.

³⁸ Michael Loader. The Rebellious Republic... p. 131.

³⁹ Президиум ЦК КПСС. 1954–1964. Черновые протокольные записи заседаний. Стенограммы. Т. I, с. 366.

⁴⁰ О. Г. Бажан. Рух за поширення української мови в період «хрущовської відлиги». В: Наукові записки НаУКМА. Історичні науки. 2007, том 65, сс. 40–49; Jeremy Smith. The Battle for Language..., pp. 997-999.

re în școlile din RSSM și despre „opțiunile lingvistice” ale părinților-moldoveni pentru copii lor școlari, care ar putea demonstra sau infirma opinia cercetătorilor sus-numiți. În schimb, dificultățile de însușire a limbii ruse de către elevii bulgari și găgăuzi care locuiau pe teritoriile RSSM și a RSS Ucrainene, a ucrainenilor care locuiau în RSSM și tentativele de soluționare a acestei probleme au produs câteva documente care se referă tocmai la o expresie a opțiunilor părinților cu referire la limba de studiu a copiilor lor.

În vara anului 1950, Sovietul de Miniștri al RSSM informează guvernul unional că în mai multe raioane ale republicii – Vulcănești, Cahul, Congaz, Ceadâr-Lunga, Taraclia, Comrat și Cimișlia, precum și în unele raioane ale regiunii Ismail din RSS Ucraineană locuiesc compact aproximativ 120 000 de găgăuzi, care învață în școli cu limbile rusă, ucraineană și „moldovenească” de predare, deși populația găgăuză vorbește, în mare parte, limba găgăuză. În acest context, subliniau autoritățile RSSM, este imposibil de a „lupta cu succese împotriva analfabetismului și semianalfabetismului” găgăuzilor maturi, iar copii găgăuzi întâmpină dificultăți serioase în procesul de asimilare a materiilor școlare⁴¹. Desprindem din documentul menționat, dar și din altele care se referă și la populația bulgară din raioanele de sud ale RSSM și unele raioane din RSS Ucraineană, că găgăuzii și bulgarii învățau în școli cu limba rusă de predare⁴², trebuind să studieze pe lângă limba străină obligatorie, limbile găgăuză, ucraineană și „moldovenească”. Drept urmare a unei asemenea „presiuni lingvistice”, găgăuzii și bulgarii nu însușesc suficient de bine limba rusă și o bună parte a copiilor nu continuă studiile în școli medii. La 7 iunie 1950, Sovietul de Miniștri RSSM vine cu inițiativa de a deschide școli primare cu limba găgăuză de predare în regiunile în care găgăuzii locuiau compact⁴³. Doar că propunerea guvernului de la Chișinău nu a fost susținută de Ministerul Învățământului al RSS Ucrainene, autoritățile ucrainene, inclusiv Comitetul Executiv al regiunii Izmail, motivând că deficitul de învățători care ar cunoaște limba găgăuză, ar periclita procesul didactic în școlile

⁴¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОУ), Фонд (Ф.) 2, опись (оп.) 86 дело (д.) 2053, лл. 60-61.

⁴² Este interesantă argumentarea deciziei de a înscrie copii găgăuzi în școlile cu predarea în limba rusă în cele două republici sovietice unionale, autorul hotărârii menționând în partea introductivă că „poporul găgăuz a rămas la un nivel foarte jos de dezvoltare cultural și politic” din cauza „asupririi grele la care a fost supus pe parcursul mai multor secole de asupritorii turci și apoi de către cei români”. Iar în perioada țaristă, se subliniază în hotărâre, deși „clerul reacționar a distribuit intens cărți bisericești și liturgice în limba găgăuză printre găgăuzi pentru a înrobi acest popor”, găgăuzii folosesc cu succes grafia chirilică pentru limba lor și vorbesc „destul de bine” în limba rusă. Dobândindu-și „adevărata patrie în URSS”, găgăuzii au acceptat învățământul în limba rusă (ЦДАВОУ, Ф. 2. оп. 86 д. 2053, лл. 60, 65).

⁴³ ЦДАВОУ, Ф. 2. оп. 86 д. 2053, лл. 60-61.

respective⁴⁴. Cu toate acestea, propunerea guvernului RSSM a fost acceptată parțial. Proiectul de hotărâre a Sovietului de Miniștri al URSS *Cu privire la organizarea învățământului în limba maternă a copiilor găgăuzi și îmbunătățirea activității de iluminare culturală printre găgăuzi* s-a referit doar la găgăuzi și doar la cei care locuiau în RSSM, pentru care se accepta crearea școlilor primare cu limba găgăuză de predare⁴⁵. Proiectul, elaborat încă în anul 1950, a fost pus în acțiune abia după introducerea alfabetului găgăuz în baza celui rus prin decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 30 iulie 1957⁴⁶. Indicând comitetelor executive și sovietelor de deputați ale raioanelor Comrat, Taraclia, Vulcănești, Romanovca⁴⁷ și Ceadâr-Lunga să explice populației găgăuze „importanța politică și culturală” a introducerii scrisului găgăuz, la 16 noiembrie 1957, guvernul republican dispune instituirea învățământului primar în limba găgăuză pentru copiii de etnie găgăuză. Astfel, copiii găgăuzi urmau să studieze în clasa pregătitoare și în clasele I-a, a II-a și a III-a în limba găgăuză, iar limba rusă ocupa locul de disciplină obligatorie, începând din semestrul al doilea al clasei pregătitoare. În schimb, începând cu clasa a IV-a și până într-a X-a, copiii găgăuzi urmau să treacă la studiul materiilor școlare în limba rusă, iar limba găgăuză să se studieze în calitate de disciplină școlară până în clasa a VII-a⁴⁸.

Urmare a implementării hotărârii, la începutul anului de studii 1959-1960 în RSSM funcționau 36 de școli cu 296 clase primare în care 8 395 de elevi-găgăuzi urmau studiile în limba lor maternă, opt școli medii și 21 școli de opt clase în care elevii găgăuzi învățau în limba rusă, iar limba maternă se studia în calitate de disciplină obligatorie în clasele a V-X-a⁴⁹. În următorul an școlar, numărul școlilor cu predare în limba găgăuză rămăsese aproape constant (*Tabel 1*), ca și numărul de elevi, care crescuse până la 8412 elevi. Însă populația găgăuză nu a fost satisfăcută de noua reglementare, iar găgăuzii, uzitând de dreptul de a alege școala și limba de studiu pentru copiii lor, au cerut un învățământ primar în limba rusă.

⁴⁴ ЦДАБОУ, Ф. 2. оп. 86 д. 2053, лл. 65-66.

⁴⁵ ЦДАБОУ, Ф. 2. оп. 86 д. 2053, лл. 62-63.

⁴⁶ Agenția Națională a Arhivelor Direcția Arhivei Organizațiilor Social Politice (ANA DAOSP), F. 51, inv. 20, d. 279, f. 1.

⁴⁷ Este vorba despre raionul Basarabeasca, care până în 1957 a purtat numele târgului Romanovca. La 11 septembrie 1957 Romanovca a fost unit cu fosta colonie germană Heinrichsdorf, dându-i-se numele Basarabeasca. Ulterior și raionul și-a schimbat denumirea.

⁴⁸ ANA DGAN, F. 2848, inv. 22, d. 199, ff. 152-153; F. 2991, inv. 4, d. 465, f. 2.

⁴⁹ ANA DAOSP, F. 51, inv. 20, d. 279, ff. 73-74; ANRM, F. 2991, inv. 4, d. 465, f. 62.

Tabel 1.

**Rețeaua de școli și clase cu limba găgăuză de predare.
Anul școlar 1960-1961**

	Școala	Clase					
		pregătitoare		I-a		II-a	
		clase	elevi	clase	elevi	clase	elevi
RAIONUL CEADÎR-LUNGA							
1.	Școala medie nr. 1 Ceadîr-Lunga	3	95	3	85	5	150
2.	Școala de opt clase nr. 2 Ceadîr-Lunga	2	57	2	50	2	52
3.	Școala nr. 4 de opt clase Ceadîr-Lunga	4	120	4	130	4	115
4.	Școala de opt clase Beșalma	4	118	3	107	3	100
5.	Școala de opt clase Baurci	6	180	5	150	4	106
6.	Școala de opt clase Tomai	4	120	3	72	5	108
7.	Școala de opt clase Gaidar	5	115	4	92	4	100
8.	Școala de opt clase Chiriet-Lunga	4	90	2	47	2	58
9.	Școala de opt clase Joltai	2	58	2	59	1	34
10.	Școala de opt clase Beșghioz	3	87	3	72	2	56
	TOTAL	36	1040	31	866	32	879
RAIONUL COMRAT							
1.	Școala medie nr. 1 Comrat	3	110	3	102	3	98
2.	Școala de opt clase nr. 2 Comrat	2	68	1	31	2	67
3.	Școala de opt clase nr. 3 Comrat	2	46	1	32	2	52
4.	Școala de opt clase nr 7 Comrat	1	35	2	50	2	49
5.	Școala primară nr. 4 din Comrat	2	72	2	67	2	42
6.	Școala de opt clase Dezghingea	3	96	4	116	2	66
7.	Școala primară Dezghingea	2	51	2	60	2	66
8.	Școala de opt clase Chirsova	2	65	2	65	3	84
9.	Școala de opt clase din Avdarma	4	121	4	125	4	127
10.	Școala de opt clase Congazcic	1	32	1	28	1	22
11.	Școala medie Cioc-Maidan	5	163	6	153	3	76
12.	Școala primară Băiuș	1	6	1	6	1	4
	TOTAL	28	865	29	835	28	751
RAIONUL TARACLIA							
1.	Școala medie Copciac	3	65	4	127	3	91
2.	Școala medie Congaz	3	90	4	100	3	76
3.	Școala de opt clase Congaz	3	96	3	78	3	78
4.	Școala primară Congaz	2	59	2	59	3	75
5.	Școala de opt clase Tașlâc	3	94	4	121	2	61
6.	Școala de opt clase Cazaclia	3	93	3	100	2	70
7.	Școala primară nr. 2 Cazaclia	1	42	1	34	2	53

8.	Școala primară nr. 3 Cazaclia	2	60	2	54	2	64
9.	Școala primară Cârlăneni	1	15	1	11	1	21
TOTAL		20	619	24	684	21	589
RAIONUL VULCĂNEȘTI							
1.	Școala medie Vulcănești	4	113	3	94	4	134
2.	Școala de opt clase Vulcănești	3	76	4	106	3	66
3.	Școala medie Cișmichioi	4	144	3	102	5	149
4.	Școala medie Etulia	4	75	4	80	3	80
TOTAL		15	413	14	382	15	429
RAIONUL CAHUL							
1.	Școala de opt clase Carbalia	1	14	1	11	1	20
RAIONUL CIMIȘLIA							
2.	Școala primară Carabiber	1	3	1	4	1	8
TOTAL		101	2954	100	2782	98	2676
Tabel elaborat în baza informațiilor din: AOSPRM, F. 51, inv. 20, d. 279, ff. 3-4.							

Găgăuzii au asaltat direcțiile școlilor, cele raionale de învățământ, comitetele raionale de partid și cele executive cu cereri prin care solicitau înscrierea copiilor lor în clasele pregătitoare sau în clasa I-a cu predare în limba rusă, cerând și transferul copiilor, care învățau în clase cu predarea în limba găgăuză, în clase cu predare în limba rusă⁵⁰. În satele unde nu erau școli primare cu predare în limba rusă (Cazaclia, Haidarî, Tomai, Bej-Ghios, Chiriet-Lunga, Baurci, Beșalma, Ceadâr-Lunga), aceștia au solicitat să li se deschidă clase cu predare în limba rusă⁵¹. La cele peste 36 de întâlniri pe care le-au avut cu reprezentanții autorităților sovietice și de partid, cei 6 000 de părinți⁵² s-au arătat „nesatisfăcuți” de școala în limba găgăuză, susținând că nici copiii și nici ei „nu înțeleg limba găgăuză care se predă în școli”, că „noua gramatică a limbii găgăuze este foarte complicată”⁵³ și că lor le este mult mai simplu să învețe limba rusă, decât să asimileze „noua limbă găgăuză” în care au fost introduse foarte multe cuvinte noi „pe care nu le înțeleg nici învățătorii”⁵⁴. Un alt argument al găgăuzilor era că școlarii care au urmat studii în clasele a I-a și a II-a „a școlii găgăuze” nu cunosc, sau cunosc mult mai puțin limba rusă decât cei care au învățat până la crearea școlilor primare cu predare în limba găgăuză⁵⁵. Găgăuzii au manifestat temeri că atunci când vor trece în clasa a V-a, unde instruirea se va realiza în limba rusă, reușita școlară a copiilor lor va fi influențată negativ de necunoașterea

⁵⁰ ANA DAOSP, F. 51, inv. 20, d. 279, ff. 5-36, 76-78.

⁵¹ ANA DAOSP, F. 51, inv. 20, d. 279, ff. 7, 37-38.

⁵² ANA DAOSP, F. 51, inv. 20, d. 279, f. 113; ANRM, F. 2991, inv. 4, d. 465, ff. 21-25, 31-180.

⁵³ ANA DAOSP, F. 51, inv. 20, d. 279, f. 97.

⁵⁴ ANA DGAN, F. 2991, inv. 4, d. 465, ff. 3-4.

⁵⁵ ANA DGAN, F. 2991, inv. 4, d. 465, ff. 50-51, 56-58, 64, 69, 72, 92.

limbii ruse⁵⁶. De asemenea, părinții au declarat că copiii lor cunosc limba găgăuză foarte bine pentru că „tot timpul vorbesc în găgăuză”⁵⁷ și, astfel, „nu este necesară o școală în limba găgăuză”⁵⁸, iar pentru a fi înmatriculați la instituții de învățământ superior, copiii lor vor trebui să susțină examene de rând cu candidații de alte etnii și li se va cere să cunoască limba rusă „precum o cunosc copii de naționalitate rusă”⁵⁹. Astfel, părinții copiilor care au mers pentru prima dată într-o școală în care li se predă în limba maternă, au ales să renunțe la aceasta, indicând că este imperativ necesar ca elevii găgăuzi să cunoască bine limba rusă, pe care o înțelegeau drept „limbă de stat” a Uniunii Sovietice⁶⁰.

Fundamentându-și demersurile pe argumentele părinților, completate cu altele, inclusiv cu deficitul de învățători calificați⁶¹ care ar putea asigura un proces didactic în limba găgăuză, dar și al instituțiilor de învățământ mediu de specialitate și superioare care ar putea forma cadre pedagogice⁶², lipsa literaturii pentru copii în limba găgăuză și altele, secretarii comitetelor raionale de partid au declarat autorităților republicane că găsesc „irațională” păstrarea școlilor primare cu predare în limba găgăuză în localitățile cu populație găgăuză compactă⁶³. Iar numeroasele comisii ale CC al PCM și ale Ministerului Învățământului al RSSM, au găsit că mai multe secții raionale de învățământ și școli „au încălcat” prevederile legii cu privire la consolidarea legăturii școlii cu viața (16 iulie 1957) și nu au respectat dreptul părinților găgăuzi de a alege limba de studiu pentru copiii lor școlari⁶⁴.

Drept urmare, la 3 ianuarie 1961, Ministerul Învățământului al RSSM dispune reorganizarea școlilor primare cu predarea în limba găgăuză în școli primare cu predare în limba rusă, începând cu semestrul II al anului școlar 1960-1961. Autoritatea republicană, considerând că învățătorii care au predat în limba găgăuză „cunosc foarte bine limba rusă”, aceștia din urmă vor

⁵⁶ ANA DGAN, F. 2991, inv. 4, d. 465, ff. 31-32.

⁵⁷ ANA DGAN, F. 2991, inv. 4, d. 465, ff. 31.

⁵⁸ ANA DGAN, F. 2991, inv. 4, d. 465, f. 3.

⁵⁹ ANA DGAN, F. 2991, inv. 4, d. 465, ff. 32, 39.

⁶⁰ ANA DAOSP, F. 51, inv. 20, d. 279, f. 75. ANRM, F. 2991, inv. 4, d. 465, ff. 174 vs, 177 vs, 178 vs, 180.

⁶¹ Din cei 294 de învățători de clasele primare care predau în școlile cu predare în limba găgăuză, doar doi aveau studii superioare, opt – studii superioare neterminate și ceilalți aveau doar studii medii (ANA DAOSP, F. 51, inv. 20, d. 279, f. 73).

⁶² Limba găgăuză se studia în calitate de disciplină de studiu la Școala Pedagogică din Cahul în trei grupe în care urmau studiile medii de specialitate 130 de elevi în anul academic 1959-1961, precum și la Institutul Pedagogic din Tiraspol, unde o grupă de 24 de studenți de la Facultatea de Limbă și Literatură Rusă au în planul de învățământ disciplina *Limba găgăuză* în volum de 90 de ore academice (ANA DAOSP, F. 51, inv. 20, d. 279, ff. 73, 99).

⁶³ ANA DAOSP, F. 51, inv. 20, d. 279, f. 75, 77, 80, 89-90, 93-94, 100-101.

⁶⁴ ANA DGAN, F. 2991, inv. 4, d. 465, f. 2.

putea asigura și predarea în limba rusă în aceleași școli⁶⁵. Limba găgăuză a rămas doar o materie școlară, care urma să se studieze în mod obligatoriu de către copiii găgăuzi în clasele a V-VIII-a.

Exemplul găgăuzilor a fost urmat de etnia ucraineană care locuia compact în raioanele Ocnîța și Rezina, pentru copiii căreia fusese deschise în RSSM școli primare și de opt clase cu limba ucraineană de predare. În primăvara anului 1964, părinții copiilor ucraineni au solicitat Ministrului Învățământului Public al RSSM să treacă aceste școli la limba rusă de predare⁶⁶.

Totodată, și „părinții copiilor din școlile ruse” au uzitat de prevederile legale care le permiteau să aleagă limbile pe care să le studieze copiii lor în școala generală. Dar dacă găgăuzii și ucrainenii au avut curajul să vorbească direct și să ceară înlocuirea învățământului în limba maternă cu o școală în limba rusă pentru copiii lor, „părinții copiilor din școlile ruse” din orașul Chișinău, au trimis la începutul lui septembrie 1960, două scrisori anonime în adresa Ministrului Învățământului al RSSM și a CC al PCM, în care abordau „problema învățământului de calitate a elevilor în școală”. Sprijinindu-se pe o prevedere sovietică, conform căreia copiii care învață în școlile ruse din republicile unionale și autonome pot însuși limba națională „doar la dorință”, autorii scrisorilor anonime acuzau Ministerul Învățământului al RSSM că „îi impun pe copii din școlile ruse ale orașului Chișinău să învețe limba moldovenească”⁶⁷.

Susținând că „noi nu suntem împotriva limbii moldovenești”, că „Moldova ne este tare dragă, iar cultura acesteia – nu mai puțin”, „părinții copiilor din școlile ruse” susțin că este „inadmisibil și imposibil” ca copiii lor să studieze „două limbi noi pentru ei – limba străină și cea moldovenească”. Părinții invocă faptul că din cauza „supraîncărcării elevilor cu studiul limbii moldovenești”, cei din urmă nu reușesc să-și facă temele la alte discipline – matematica, fizica etc.”, fapt care le „formează un sentiment de ură față de limba moldovenească”⁶⁸. Deși încearcă să se pună la dos în spatele unor argumente neconcludente, „părinții copiilor din școlile ruse” cer ipocrit autorităților să excudă disciplina „limba moldovenească” din programul de în-

⁶⁵ ANA DGAN, F. 2991, inv. 4, d. 465, ff. 180-181; d. 466, ff. 3233; inv. 5, d. 191, ff. 4-9; ANA DAOSP, F. 51, inv. 20, d. 279, ff. 83-88. Pe lângă transferul copiilor găgăuzi în școala rusă, s-a renunțat și la editarea suplimentului în limba găgăuză a ziarului *Moldova Socialistă*, pentru că colhoznicii, în scrisorile adresate CC al PCM, în discuțiile cu lucrătorii comitetelor raionale executive și de partid și cu cei ai CC al PCM „și-au exprimat nemulțumirea față de limba neînțeleasă” în care era redactat acest supliment. De asemenea, organizațiile de partid și colhoznicii din raioanele în care găgăuzii locuiau compact au respins „propunerea” Secției agitație și propagandă a CC al PCM de a edita gazetele locale în limba găgăuză și au cerut închiderea emisiunii radio „Ultimele știri” în limba găgăuză, care, de asemenea, era nepopulară (ANA DAOSP, F. 51, inv. 20, d. 279, f. 114-115).

⁶⁶ ANA DGAN, F. 2991, inv. 11, d. 260, f. 190; d. 261, f. 3.

⁶⁷ ANA DGAN, F. 2991, inv. 4, d. 469, ff. 101-102, 115-116.

⁶⁸ ANA DGAN, F. 2991, inv. 4, d. 469, f. 115.

vățământ al școlilor medii ruse pentru a decongestiona programul, a asigura calitatea studiilor și a-i pregăti „cum se cuvine” pe copiii lor pentru viață. De fapt, intențiile reale ale „părinților copiilor din școlile ruse” se dezvoltă în momentul în care aceștia își încheie scrisorile, susținând că „dacă ținem cont de rezultatele recensământului unional al populației [...], majoritatea locuitorilor autohtoni ai Moldovei consideră limba rusă drept limbă de comunicare de bază”⁶⁹ și demonstrând că nu au nevoie să cunoască limba băștinașilor, or aceștia știu și vorbesc limba rusă. Dosarul de arhivă conține și alte scrisori din partea unor „părinți ai copiilor din școlile ruse” din orașul Tiraspol, adresate redacției ziarului *Moldova Sovietică*. În acest caz, autorii scrisorilor solicită „clarificarea problemei limbii moldovenești” în școlile cu predarea în limba rusă, este obligatorie sau părinții decid dacă copiii lor au nevoie să studieze această materie școlară⁷⁰. Ministerul Învățământului al RSSM a răspuns doar la cea din urmă scrisoare, indicând asupra dreptului părinților de a alege limba (-ile) pe care să le învețe copilul său în școala generală⁷¹.

În acest mod, învățământul primar și de opt clase (în cazul celor ucrainene) în limbile găgăuză și ucraineană asigura dreptul acestor minorități etnice la o educație în limba maternă, drept, la care părinții copiilor înscriși în școlile cu limbile găgăuză și ucraineană de predare au fost constrânși să renunțe și să ceară o școală în limba rusă. Minoritățile etnice din RSSM au fost puse în fața unei dileme existențiale: fie păstrează școala primară în limbile materne pentru a forma o conștiință de neam copiilor lor și a păstra tradițiile și limbile lor naționale, fie renunță la aceasta și acceptă un învățământ în totalitate în limba rusă și o rusificare rapidă, astfel asigurând copiilor lor accesul la celelalte niveluri de învățământ sovietic obligatoriu ruse, și, în consecință, la promovarea socială și un lift profesional. Găgăuzii și ucrainenii au ales pragmatic și mercantil cea din urmă variantă ca pe răul cel mai mic, iar regimul a mai soluționat astfel o problemă în favoarea sa, creând pe teritoriul RSSM o enclavă găgăuză total rusificată în următoarele două generații, dar și o populație ucraineană rusificată, care i-a constituit drept fundament social, iar după destrămarea imperiului sovietic – o loialitate fidelă și un fundament politic important al Federației Ruse în Republica Moldova. În același timp, „deschiderea legală” a reformei școlii, a oferit „părinților copiilor din școlile ruse” să decidă scoaterea limbii române din programul școlarilor care urmau studii în școlile ruse, ignorând, astfel, limba celor printre care trăiau, perpetuând reticența etniei ruse de a învăța limba română și adaptându-și realitățile sociolingvistice din RSSM.

⁶⁹ ANA DGAN, F. 2991, inv. 4, d. 469, ff. 104.

⁷⁰ ANA DGAN, F. 2991, inv. 4, d. 469, ff. 273.

⁷¹ ANA DGAN, F. 2991, inv. 4, d. 469, ff. 271.